

De Boommarter als predator van mezen

A. SMIT.

(V.B.W. Noord-Veluwe)

Bij het nazien van oude nestkastverslagen en notities werd ik opnieuw getroffen door de vele slachtoffers, die de Boommarter in één onzer terreinen onder de mezen maakte en ik vond onze waarnemingen eigenlijk interessant genoeg, om er middels dit artikel bekendheid aan te geven.

Het zal, geloof ik, in Nederland niet veel voorkomen, dat het mezenbestand door een Boommarter wordt gedecimeerd. Dit betrekkelijke voorrecht genoten we in Hulshorst op één onzer nestkasterreinen en het toont eigenlijk aan, dat het dikwijls vrij eentonig werk, dat aan zo'n nestkastcontrole vastzit, onverwachte aspecten kan geven.

Voor de goede orde dien ik eerst het eigenlijke doel van ons nestkastonderzoek aan te geven. Het betrof een voortgezette controle van het indertijd door wijlen Prof. L. Tinbergen opgezette nestkastonderzoek te Hulshorst betreffende de correlatie tussen de schommelingen in de vogelen de insektenfauna in dennenbossen. De Hulshorster terreinen zijn zeer kalkarm en het bleek, dat het ontbreken van kalk de oorzaak was van voortijdige dood van jonge mezen, daar de ouders hierdoor niet bij machte waren kalk bij te voeren. Een tweede doodsoorzaak was het optreden van parasietvlieggen. De larven hiervan leven uitsluitend van bloed van jonge mezen die, indien zij door verscheidene larven worden aangetast, vrij snel verschijnselen van bloedarmoede vertonen.

Op verzoek van het Instituut voor Oecologisch Onderzoek te Arnhem begonnen

we dus in 1959 opnieuw met het onderzoek te Hulshorst, eerst met het terrein op de Stakenberg en, toen dat terrein niet kalkarm genoeg bleek, het jaar daarop ook met de Zwarte Berg. Aangezien de verstoringen door de Boommarter alleen plaats vonden op de Zwarte Berg, wil ik me tot dit terrein beperken (fig. 1).

De Zwarte Berg was tot 1952 in het nestkastonderzoek van L. Tinbergen betrokken geweest en na die tijd niet meer gecontroleerd. Er werden nog enkele oude nestkasten aangetroffen, die in desolate toestand verkeerden en derhalve werden verwijderd. We zagen, dat op deze oude kasten zg. „marterkorfjes” waren geplaatst, gazen korfjes vóór de invliegopening. Het leek ons in die tijd een overdreven maatregel, vooral daar wij beschikten over djatihouten kasten, naar ons inzien stevig genoeg om eventuele knagende Eekhoorns te weerstaan. We hadden bovendien nog nimmer Eekhoorns aldaar aangetroffen, ook niet op het belendende terrein „De Stakenberg”. We konden toen nog niet bevroeden, dat de Boommarter daar de vermoedelijke oorzaak van was. We verwachtten niet veel van het broedseizoen 1960, omdat de nestkasten pas tegen de winter van 1959 waren opgehangen en de mezen nog moesten „wennen” aan deze woningvoorziening. Er werden 42 nestkasten aangebracht, met als resultaat 23 eerste en 3 tweede broedsels; voor het begin niet zo'n slecht resultaat. Het verdere verloop was echter zeer teleurstellend, want er werden maar liefst 17

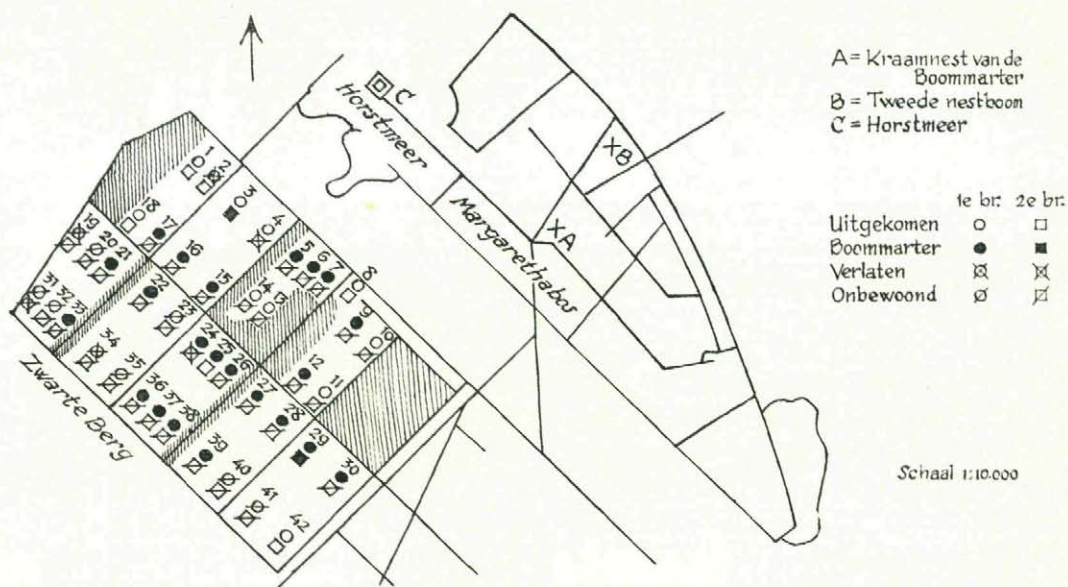

Fig. 1. Situatieschets van de Zwarte Berg met aangrenzend het Margarethabos. De begroeiing van de Zwarte Berg bestaat uitsluitend uit Grove dennen. De gearceerde gebieden zijn kaalgeslagen. Het Margarethabos bestaat voor het door de Boommarter bewoonde gedeelte, uit oud beukenbos met evencens oude berkensingels. Het terrein, gelegen tussen het Margarethabos en de Zwarte Berg, is begroeid met enkele vliegdennen en veel opslag van Amerikaanse vogelkers. Uit de tekening blijkt duidelijk, dat de Boommarter de nestkasten, aanwezig op de hoeken van het terrein, heeft vermeden.

broedsels verlaten! De oorzaak schreven wij destijds toe aan het feit, dat de oude mezen ten behoeve van het ringonderzoek, samenhangende met andere probleemstellingen, van de nesten werden getild. Deze methode werd tot dan toe toegepast op terreinen rond de legerplaats Nunspeet, zonder dat de mezen werden verstoord. Maar op het afgelegen terrein de „Zwarte Berg” bleek dit fatale gevolgen te hebben; de mezen aldaar waren door hun schuwheid veel sneller te verstoren.

Tijdens één onzer controles troffen we op 13 juni bij nestkast 8 een uitwerpsel aan, waarin zich een ring van een Koolmees bevond. Deze ring was door ons aangelegd op 15 mei van dat jaar bij een kool-

meeswijfje dat in nestkast 39 broedde op 10 eieren die, gezien de reeds verstreken broedduur, op uitkomen stonden. Op 23 mei waren de 10 uitgekomen jongen geringd en deze bleken op 3 juni de nestkast verlaten te hebben. Zeer vermoedelijk betrok de geringde Koolmees voor haar tweede broedsel een andere nestkast en werd ze hierbij door een Boommarter gegrepen. Ook het broedsel in nestkast 8, waarbij de ring was aangetroffen, ging geheel verloren.

Wanneer we op dit broedseizoen terugzien en de feiten nog eens rustig bekijken, geloven we, dat de mislukkingen in dat jaar toegeschreven moeten worden zowel aan de schuwheid der mezen als wel aan

de door ons toen nog niet onderkende predatie door de Boommarter.

Het broedseizoen 1961 startte eveneens met 42 nestkasten. We besloten, gezien de ervaringen, geen mezen meer van de nesten te tillen, vóór er jongen aanwezig zouden zijn. De aanvang leek veelbelovend: er waren 28 eerste broedsels, wat voor een dergelijk afgelegen gebied met een eenzijdige vogelbevolking een vrij goede bezetting genoemd mocht worden. We begonnen op 10 april met de eerste controle van de nestkasten en vonden, naast twee reeds broedende Zwarte mezen en 1 Pimpelmees, de meeste kasten reeds voorzien van nestmateriaal. Van verstoringen nog geen spoor. Op 21 april, bij de volgende controle, bleek dat enkele kasten waren verstoord. Er werden drie soorten verstoringen geconstateerd:

- 1e. de nesten waren geheel door elkaar gehaald en, indien er eieren aanwezig waren, was de kast aan de binnenzijde met eigeel besmeurd;
- 2e. de invliegopeningen waren door knagen verwijfd;
- 3e. in of onder de nestkasten werden slagpennen aangetroffen.

Voor een goed overzicht is het dienstig de verstoringen op te sommen, die we op de verschillende data constateerden. Op elke aangegeven datum werden alle 42 nestkasten gecontroleerd en de op die route aangetroffen verstoorde nestkasten vermeld.

10 april 1961.

geen verstoringen.

21 april 1961.

- NK 5. Slagpennen in de kast.
- NK 7. Slagpennen in de kast.
- NK 9. Nest door elkaar gehaald.
- NK 15. Nest door elkaar gehaald; eigeel.
- NK 23. Verwijde vliegopening.
- NK 27. Slagpennen onder de kast.

- NK 28. Slagpennen onder de kast.
- NK 29. Verwijde vliegopening; eigeel.
- NK 33. Slagpennen onder de kast.
- NK 36. Slagpennen onder de kast.

27 april 1961.

- NK 21. Nest door elkaar gehaald.
- NK 22. Idem.
- NK 26. Idem.
- NK 38. Idem.
- NK 39. Idem.

8 mei 1961.

- NK 16. Slagpennen in de kast.

15 mei 1961.

- NK 2. Dode jongen.
- NK 12. Slagpennen in de kast.
- NK 17. Nest door elkaar gehaald.
- NK 24. Idem.
- NK 25. Idem.
- NK 29. Idem (2e broedsel).
- NK 37. Idem.

8 juni 1961.

- NK 3. Slagpennen in de kast (2e broedsel).
- NK 6. Slagpennen in de kast.

12 juni 1961.

- NK 30. Slagpennen in de kast.

Uit dit staatje zouden enkele gevolgtrekkingen te maken zijn. In ieder geval blijkt eruit, dat de Boommarter in de tijd, gelegen tussen 10 en 21 april zijn prooidieren uit de nestkasten betrok. Mogelijk had zij in die tijd jongen geworpen, zodat de behoefte aan voedsel sterk begon te spreken. Tijdens de controle, die op 21 april plaats vond, constateerden we de meeste „slagpennen“-gevallen. Vermoedelijk waren de mezen overvallen in de vroege ochtenduren, toen ze bezig waren eieren te leggen. De controle van 27 april wijst meer op een rooftocht van de Boommarter tijdens daglicht.

Het mag een wonder heten, dat, ondanks de predatie door de Boommarter, nog 121 jonge mezen uitvlogen. Met opzet worden geen gespecificeerde soorten vermeld, daar het er in het kader van dit verhaal weinig

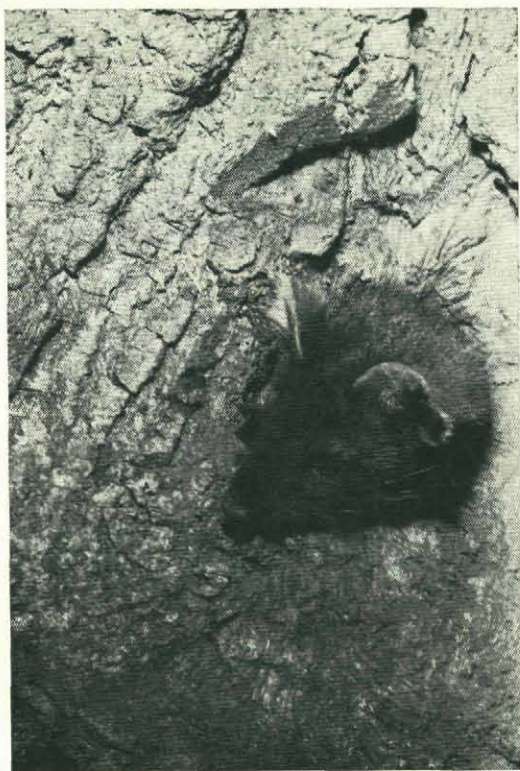

Fig. 2. Boommarter komt uit zijn hol tevoorschijn. Foto Hiddink.

toe doet, welke soorten werden belaagd. In de schrale dennenbossen waren het alleen de mezesorten, die daar broedden, en soms was nog niet uit te maken, welke soort een bepaalde nestkast bewoonde. In enkele gevallen waren de nesten nl. al verstoord, voordat er eieren waren gelegd. Vermoedelijk waren de toekomstige bewoners getuige geweest van deze verstoring en hadden ze de indringer waargenomen, daar de nestkasten in de eerste weken, volgend op de verstoring, niet meer werden betrokken. In totaal waren er 28 eerste en 10 tweede of herhaalde eerste broedsels.

Op 15 mei 1961 trof ik op nestkast 2, waarvan het vrouwtje en acht grote jongen waren verdwenen, een uitwerpsel aan,

waarvan ik vermoedde, dat het van de Boommarter afkomstig was. Het RIVON bevestigde dit vermoeden en raadde aan, de invliegopening, door middel van een klosje hout aan de binnenzijde, te verlenen. Dit was een raad, die echter pas voor het volgend broedseizoen kon dienen, daar het antwoord binnenkwam, toen het tweede broedsel reeds lang aan de gang was.

Op 17 juni 1961 kregen we absolute zekerheid, wie de dader van de mislukte broedsels was. Mijn vrouw en ik wandelden in het, er vlakbij gelegen Margarethabos en tijdens die gelegenheid wees zij mij op enkele propfen, die in de berm lagen en waarvan ze veronderstelde, dat het braakballen van uilen waren. Deze hadden echter dezelfde vorm als het uitwerpsel, dat we kort geleden op een nestkast hadden aangetroffen. Een blik omhoog maakte ons duidelijk, dat we onder een boomholte stonden die, gezien de prooiresten en uitwerpselen eronder, huisvesting moest geven aan een Boommarter. Omdat zich bij het aantal verdwenen mezen ook geringde exemplaren bevonden moesten hebben, gingen we de uitwerpselen naarstig aan het uitpluizen. Hierbij troffen we een ring aan van een Koolmees, die als nestjong was geringd op het aangrenzende „Horstmeer” op 25 mei 1960 en nu vermoedelijk als een der broedende Zwarte-Bergvogels uit een nestkast was geroofd. Ter toelichting moge dienen, dat „Horstmeer” niet onder de terreur van de Boommarter te lijden had, daar in de aldaar aanwezige zes nestkasten de broedgevallen een normaal verloop hadden.

De nestholte van de Boommarter had een „Rolleiflex-model”, nl. twee holten boven elkaar, ongeveer 4 m boven de grond in een oude, kromgegroeide berk. Op de bast waren duidelijk krabsporen te zien. Uit de

onderste holte stak een konijnestaartje. Tussen de uitwerpselen op de grond lagen, behalve een vleugelrest van een jonge Gaai, blauwe schildjes van mestkevers en we wisten (en weten!) eigenlijk niet, of deze kevers op de mest van de Boommarter af waren gekomen of dat ze als prooi hadden gediend. Naast vogelbeentjes en veertjes bevatten de uitwerpselen veel muizehaar.

We besloten de boom de volgende dagen goed in de gaten te houden, maar zagen geen uiterlijke veranderingen. Het konijnestaartje bleef als een wimpel uit de holte hangen en we zagen geen teken van boommarterleven meer. Toen we na enkele dagen weer eens poolshoogte gingen nemen, passeerden we ongeveer 100 meter vóór de „kraamboom” een eik, die eveneens op ongeveer 4 meter van de grond een holte bevatte en waaruit tot onze grote verrassing twee jonge Boommarters tevoorschijn kwamen. Hoewel wij er op enkele meters afstand naar stonden te kijken, waren ze in het geheel niet schuw. Eén jong hing ruggelings uit de nestholte, rekte zich flink uit en liet hierbij zijn geelbleke bef zien. We kregen hierna nog unieke tafereeltjes te zien en zagen de jongen dikwijls elkaar rond de stam achterna zitten. De oude Boommarter kregen we niet te zien. Toen we ons later op de dag met een ladder bij het hol waagden, troffen we er tot onze verbazing geen Boom-

marter in aan. Het bleek, dat de boomholte ook naar boven doorliep en dat de twee jongen zich bij onze zeer persoonlijke nadering naar boven hadden teruggetrokken en zich daar hadden vastgeklemd.

Er werden slechts enkele faeces aangetroffen en, daar we de boom vroeger in het seizoen al eens geïnspecteerd hadden op eventuele aanwezigheid van Zwarte specht of Holenduif, was dit voor ons mede het bewijs, dat deze nestboom slechts kort geleden was betrokken en stellig niet als kraamkamer had gediend. Vermoedelijk had de oude Boommarter onze, echt niet indringende, belangstelling voor zijn oorspronkelijke nestplaats te veel van het goede gevonden en was zij met haar gezin verhuisd.

Op een goede dag waren ze verdwenen. Beide nestbomen waren en bleven leeg, ook in 1962.

Het was duidelijk, dat we iets aan het probleem Boommarter moesten doen. In het najaar van 1961 werden alle kastjes op de Zwarte Berg van marterkorfjes voorzien. Hoewel er in 1962 maar twee mezesorten broedden, nl. de Kool- en de Pimpelmee, was de bezetting vrij goed met 23 eerste en 14 tweede broedsels. Ook nu echter waren er in totaal 9 verlaten broedsels. Welke oorzaak dit ook gehad moge hebben, in geen geval was hier de Boommarter debet aan, want hij bleek, eigenlijk tot onze spijt, dat jaar het Margarethabos te hebben verlaten.

L i t t e r a t u u r :

Brink, H. F. v. d.: Zoogdierengids.

C.N.O.: Jaarverslagen Nestkastcontrole Meyendel en Hulshorst 1955 t/m 1961.

Lindner: Die Fliegen der Palearktischen Region.

Smit, A.: Nestkastverslagen Lpl. Nunspeet en omgeving 1959 t/m 1964.

Tinbergen, L.: The Natural Control of Insects in Pinewoods. Archives Neerlandaises de Zoologie, Tome XIII, 1960.